

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИТИНИ»
В МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

**ON THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF “CHILD”
IN INTERNATIONAL LEGISLATION**

Волкова І.І., помічник-консультант народного депутата України
Апарат Верховної ради України

Статтю присвячено висвітленню питань, пов'язаних із аналізом міжнародно-правових актів, якими врегульовано правовий статус дитини, а також встановленням сутнісних характеристик захисту прав дитини шляхом аналізу правових норм як одного з елементів адміністративно-правового механізму захисту. Досліджено підходи до визначення поняття «дитина» та його закріплення в міжнародно-правових документах.

Звернено увагу на те, що визначення терміну «дитина» не є уніфікованим в міжнародно-правових актах. Міжнародно-правові документи налічують близько десяти визначень терміну «дитина», які в певній мірі відрізняються один від одного.

Встановлено, що загальноприйнятим є підхід, відповідно до якого під терміном «дитина» розуміється будь-яка особа віком до вісімнадцяти років.

Визначено, що до основних змістовно-якісних ознак терміну «дитина» віднесено: 1) віковий ценз (з моменту народження та до досягнення особою повноліття); 2) факт не набуття прав повнолітньої раніше відповідно до законодавства, застосовуваного до неї.

Встановлено, що у ряді міжнародно-правових документів універсального та регіонального рівня положення щодо визначення терміну «дитина» суттєво відрізняються один від одного.

Так, додатковою сутнісно-змістовою ознакою віднесення осіб до категорії «дитина» відповідно до міжнародно-правового документа універсального рівня у сфері соціального забезпечення - Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення - є не досягнення особою віку закінчення шкільної освіти. При цьому сутність цієї ознаки у Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення не розкривається, що може призводити до неоднозначного розуміння цього положення. Водночас, наприклад, відповідно до міжнародно-правового акта регіонального рівня в цій сфері - Європейського кодексу соціального забезпечення (переглянутого) - під терміном «дитина» мається на увазі дитина шкільного віку або дитина, яка не досягла 16 років та дитина, старша за 16 років, яка є учнем або студентом, або страждає хронічним захворюванням чи хворобливістю, що робить її непридатною до будь-якої професійної діяльності. Таким чином, міжнародно-правові документи універсального та регіонального рівня в сфері соціального забезпечення розширюють термін «дитина» з урахуванням таких додаткових сутнісно-змістовних ознак, як перебування у статусі «учня» та «студента», а також за станом здоров'я, що спрямовано на розширення гарантій соціального захисту.

Ключові слова: дитина, неповнолітній, віковий ценз, сутнісно-змістовні ознаки, дошкільний вік, міжнародно-правовий акт, конвенція.

The article is devoted to the issues related to the analysis of international instruments on the legal status of a child, as well as to determining the essential characteristics of the protection of children's rights by defining legal norms as one of the elements of the administrative and legal mechanism for ensuring the protection of children's rights. It is examined the approaches to the definition of the term «child» and how they are enshrined in international legal instruments.

It is noted that the definition of the term «child» is not unified in international instruments. International legal acts provide for about ten definitions of the term «child», which differ to some extent from each other.

It is stated that according to the generally accepted approach the definition of the term «child» should mean any person under the age of eighteen.

It is determined that the essential characteristics of the term «child» are as follows: 1) age requirement (from birth to adulthood, i.e. up to 18 years); 2) the fact of non-granting full civil capacity earlier as it is provided by law.

It is established that in a number of international legal acts of universal and regional level nature the term «child» differs significantly from each other.

Thus, additional characteristics of being a «child» in accordance with the international legal acts of universal nature in the sphere of social security - the Social Security (Minimum Standards) Convention - is «under school-leaving age». However, the essence of this feature is not disclosed in the Social Security (Minimum Standards) Convention, which may lead to ambiguous understanding of the provisions of international standards in the sphere of the protection of children's rights. At the same time, for example, according to the international legal act of the regional nature - the European Code of Social Security (Revised) - the term «child» means a child not having reached school-leaving age, or under 16 years of age and, under prescribed conditions, a child over the age specified in the foregoing subparagraph who is an apprentice or a student or suffers from chronic illness or infirmity making him unfit to engage in any occupational activity.

Thus, international legal acts of universal and regional nature in the sphere of social security extend the term «child» given the status of «pupil» and «student» as well as health problems, aiming at expanding social protection.

Key words: child, minor, juvenile, age requirement, under school-leaving age, essential characteristics, international legal act, convention.

Актуальність теми дослідження. В усіх країнах світу сфера захисту прав дітей традиційно визнається однією із найважливіших. Можна констатувати, що на міжнародному рівні сформовано розгалужену інституційну систему захисту прав дітей, при цьому досі не визначено єдиного нормативного підходу до понятійного апарату, зокрема в частині визначення поняття «дитина». Таким чином, враховуючи різноманітність підходів до визначення поняття «дитина» в міжнародно-правових документах, якими врегульовано механізм захисту прав дитини, обрана тема дослідження набуває особливості уваги.

Аналіз останніх досліджень. Основу дослідження склали роботи провідних вчених у сфері адміністративного права щодо сутності адміністративно-правового механізму, зокрема таких, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, М.Н. Берідзе, І.В. Бойко, Ю.П. Битяк, І.П. Голошніченко, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.П. Яковлев та інші.

Постановка завдання (формулювання цілей статті).

Метою статті є аналіз міжнародно-правових актів, якими

врегульовано правовий статус дитини, та виокремлення змістовно-сутнісних ознак поняття «дитина» в міжнародно-правових документах універсального та регіонального характеру.

Виклад основного матеріалу. Визначення терміну «дитина» не є уніфікованим в міжнародно-правових актах.

Так, відповідно до базового міжнародного документу універсального характеру - Конвенції ООН про права дитини, що була ратифікована Постановою Верховної Ради РСР «Про ратифікацію Конвенції про права дитини» [1], «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [2].

Іншим прикладом міжнародно-правового акта універсального рівня, в якому надається визначення поняття «дитина», є Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої

праці» [3], де термін «дитина» застосовується до всіх осіб віком до 18 років [4].

Дещо інше визначення терміну «дитина» наведено в Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102» [5], де означає дитину, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку, як це може бути встановлено [6]. При цьому слід зазначити, що сутність положення «дитина, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти» у Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення не розкривається, що може призводити до неоднозначного розуміння цього положення.

Відповідно до міжнародно-правового акта регіонального рівня - Європейської конвенції про здійснення прав дітей, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей» [7], термін «дитина» застосовується до осіб віком до 18 років [8].

Для цілей Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» [9], термін «дитина» означає будь-яку особу віком до вісімнадцяти років [10]. Аналогічне за змістом визначення міститься в Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [11], ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми» [12].

У розумінні Європейської конвенції про громадянство, ратифікованої відповідно Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство» [13], термін «дитина» означає будь-яку особу, що не досягла 18 років, якщо за законодавством, яке застосовується до дітей, повноліття не настає раніше [14]. В свою чергу, відповідно до Конвенції про контакт з дітьми (ETS N 192), ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про контакт з дітьми» [15], «дитина» означає особу віком до 18 років, стосовно якої розпорядження про контакт може бути видане або виконане в договірній державі [16].

Відповідно до Європейського кодексу соціального забезпечення (переглянутому) (ETS N 139) термін «дитина» означає: дитину шкільного віку або дитину, яка не досягла 16 років; відповідно до визначених умов, дитину, старшу за вік, вказаний у попередньому пункті, яка є учнем або студентом, або страждає хронічним захворюванням чи хворобливістю, що робить її непридатною до будь-якої професійної діяльності [17].

Таким чином, аналіз міжнародно-правових документів дає можливість говорити, що загальноприйнятим є підхід, відпо-

відно до якого під терміном «дитина» слід розуміти будь-яку особу віком до вісімнадцяти років. До основних змістовно-якісних ознак терміну «дитина» віднесено: 1) віковий ценз (з моменту народження та до досягнення особою повноліття, тобто до 18 років); 2) факт не набуття прав повнолітньої раніше відповідно до законодавства, застосовуваного до неї.

Разом з тим, у ряді міжнародно-правових актів положення суттєво відрізняються - зокрема, визначення терміну «дитина» в сфері соціального забезпечення розширене - окрім загальноприйнятих сутнісно-змістових ознак, мають місце додаткові - перебування дитини у статусах «учня» або «студента», а також стан здоров'я дитини, яка страждає хронічним захворюванням чи хворобливістю, що робить її непридатною до будь-якої професійної діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити, що визначення терміну «дитина» не є уніфікованим в міжнародно-правових актах.

Встановлено, що міжнародно-правові документи універсального та регіонального характеру налічують близько десяти визначень терміну «дитина», які в певній мірі відрізняються один від одного.

Вказано, що загальноприйнятим є підхід, відповідно до якого під терміном «дитина» розуміється будь-яка особа віком до вісімнадцяти років.

Одночасно виявлено, що у ряді міжнародно-правових актів універсального та регіонального рівня положення суттєво відрізняються. Зокрема, міжнародно-правові документи універсального та регіонального рівня в сфері соціального забезпечення, окрім загальноприйнятих сутнісно-змістових ознак, виділяють додаткові - перебування дитини у статусах «учня» або «студента», а також стан здоров'я дитини, яка страждає хронічним захворюванням чи хворобливістю, що робить її непридатною до будь-якої професійної діяльності, що спрямовано на розширення гарантії соціального захисту.

Встановлено, що основними сутнісно-змістовими ознаками віднесення осіб до категорії «дитина» відповідно до міжнародно-правових актів універсального та регіонального рівня є: 1) віковий ценз (з моменту народження та до досягнення особою повноліття); 2) факт не набуття прав повнолітньої раніше відповідно до законодавства, застосовуваного до неї.

Крім того, залежно від предметної сфери регулювання спеціальні міжнародно-правові акти можуть передбачати наявність додаткових сутнісно-змістових ознак віднесення осіб до категорії «дитина». Зокрема, не досягнення особою віку закінчення шкільної освіти; наявність у особи статусу «учня» чи «студента»; стан здоров'я (зокрема, наявність хронічного захворювання чи хворобливість, що робить особу непридатною до будь-якої професійної діяльності) та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховної Ради Української РСР від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text>.
2. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці: Закон України від 05.10.2000 р. № 2022-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2022-14#Text>.
4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182: Міжнародний документ № 182 від 17.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text.
5. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Закон України від 16.03.2016 р. № 1024-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-19#Text>.
6. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення: Міжнародний документ від 28.06.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011/ed20160316#n17.
7. Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей: Закон України від 03.08.2006 р. № 69-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-16#Text>.
8. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Міжнародний документ від 25.01.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
9. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України від 20.06.2012 р. № 4988-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17#n2>.
10. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Міжнародний документ від 25.10.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.
11. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Міжнародний документ від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858/ed20110301/find?text=%C4%E8%F2%E8%ED%E0#Text.

12. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Закон України 21.09.2010 р. № 2530-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-17#Text>.
13. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006 р. № 163-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-16#Text>.
14. Європейська конвенція про громадянство: Міжнародний документ від 06.11.1997 р. № ETS № 166 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004/ed20090527/find?text=%C4%E8%F2%E8%ED%E0#Text.
15. Про ратифікацію Конвенції про контакт з дітьми: Закон України від 20.09.2006 р. № 166-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-16#Text>.
16. Конвенція про контакт з дітьми (ETS N 192): Міжнародний документ від 15.05.2003 р. № ETS N 192. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text.
17. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS N 139): Міжнародний документ від 06.11.1990 р. № ETS № 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651/ed19901106/find?text=%E4%E8%F2%E8%ED%E0#Text.